

УДК 94:[37.011-051:17.035.3](477-2)"19/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.807>

ДИДАКТИЧНА ВИШУКАНІСТЬ У ВИХОВАННІ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО КРАЮ

Степан ПАВЛЮК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

доктор історичних наук, професор,
академік НАН України,
директор,

Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна.
e-mail: ethnolog@gmail.com

Stepan PAVLYUK

ORCID ID: <http://orcid.org/????????????????>

Doctor of Historical Sciences, Professor
Academician of the National Academy
of Sciences of Ukraine

Director,

Institute of Ethnology, National Academy
of Sciences of Ukraine,

15, Svobody ave., 79000, Lviv, Ukraine.

e-mail: ethnolog@gmail.com

DIDACTIC ELEGANCE IN UPBRINGING LOVE OF NATIVE LAND

На історичному фоні українських будителів, які жили і творили задля того, щоб національне життя теплилося у кожній оселі, у кожному селі, містечку і місті, окреслюється постать педагога, науковця і громадсько-політичного діяча Григорія Дем'яна. Отож це і є об'єктом нашого дослідження, а предметом дослідження є педагогічна праця Г. Дем'яна, спрямована на виховання молоді на засадах любові до рідного краю, його історії, яка до сьогодні належно ще не розкрита. Звідси випливає і мета статті — надолужити цю прогалину, з'ясувати напрями, форми та методи його педагогічної діяльності, визначити оточення, в якому він працював, дати оцінку його вчительської майстерності. Це і обумовлює актуальність обраної нами теми.

Хронологічні межі дослідження — середина ХХ — початок ХХІ століття, час життя і творчої діяльності Вчителя.

Джерельною базою для написання цієї розвідки стали спогади учня, вихованця та послідовника Г. Дем'яна, нині академіка НАН України.

У спогадах автора статті наголошується на Славському періоді, де Г. Дем'ян займався національно-патріотичним вихованням учнів на уроках історії та в позашкільних заходах, зокрема екскурсіях, мандрівках місцями видатних людей, історичних подій тощо.

Величезної поваги здобув Г. Дем'ян серед своїх учнів. Зерна науки, посіяні Вчителем, проросли цінними плодами. Його вихованці — науковці, вчені державного рівня, а головне — порядні громадяни України.

І з наголи 90-ліття від дня народження Вчителя складають щирий глибокий вінок любові, поваги і шани.

Ключові слова: педагог, Вчитель, історія, рідний край, патріотичне виховання, любов до Батьківщини.

In the historical background of Ukrainian patriots who lived and worked in order to ensure that national life was warmed up in every home, in each village, town and city, the figure of a teacher, scientist and public-political figure of Grigory Demian is outlined. So, this is the object of our study, and the subject of the article is the pedagogical work of G. Demian, aimed at educating young people on the principles of love for his native land, his history, which has not yet been properly disclosed. Hence the purpose of the article is to find out the directions, forms and methods of his pedagogical activity, to determine the environment in which he worked, to give an assessment of his teacher's skill. This determines the relevance of the topic.

The chronological boundaries of the study are mid-twentieth century — the beginning of the twenty-first century, time of the life and creative activity of the Teacher.

The source of the writing of this intelligence was the memory of a student, an inmate and followers of G. Demyan, nowadays academician of the National Academy of Sciences of Ukraine.

In the memoirs of the author of this article it is noted the Slavonic period, where G. Demian was engaged in national-patriotic education of students at the lessons of history and in extracurricular activities, in particular, excursions, trips to places of prominent people, historical events, etc.

G. Demyan won enormous respect among his students. The seeds of science sown by the Teacher sprouted with valuable fruits. His students became scientists, scientists of the state level, and most importantly — decent citizens of Ukraine.

And on the occasion of the 90th anniversary of the birth of the Teacher we make up a sincere deep wreath of love, respect and honor.

Keywords: teacher, history, native land, patriotic upbringing, love to the Motherland.

Вступ. Особливість української національної історії полягає у творенні самоорганізованою людністю усвідомленої необхідності самозахисту й опіки за всім набутиим на кожному клаптику етнічної землі. Закладеного алгоритму й акумульованої енергії на народотворення Києворуського епохою вистачило на ціле тисячоліття самозбереження у важкому уярмленому стані окупаційними режимами. Українському народу вдавалось не тільки самоутверджуватись, але й забезпечити гідний розвиток усіх сфер буття, духовної, культурної, господарської, соціальної, однак він не спромігся на стале утвердження державності.

Така незборима сила була закладена природою народної пасіонарності і, на жаль, щораз випробовувана на міцність етнічного самоусвідомлення історичними колізіями, здебільшого суспільно-політичного характеру: набігами, навалами, плундруванням і, звичайно, тривалою окупацією, коли кожен із завойовників вдавався до цинічних форм і дій знищити народ, манкуртизуючи його, позбавляючи історичної пам'яті.

Консолідаційна сила, яка міцнилася дивовижною етносвідомістю усього народу, усіх його верств, виявилася для завойовників незборимою. Народ саморефлексивно творив своє життя в усіх його проявах і плекав свою еліту. Еліта, своєю чергою, не давала зупинитись, вела його до свободи.

Народу потрібні були не лише національні будителі, постаті із смолоскипом національної ідеї в руках, але не менш вагомі місцеві лідери, які б працювали на те, щоб національне життя теплилося у кожній оселі, у кожному селі, містечку і місті.

Величну національну місію на самотворення й самовідстоювання свого національного буття величаво відстоювали народні просвітники: священики (греко-католицької і автокефальної церкви), вчителі, сільська і міська інтелігенція (інтелігент той, хто свідомо і одержимо відстоює свої національні цінності). Важко віднести до інтелігенції високого професійного рівня фахівця з вишуканою побутовою поведінкою і манерами людину, яка не вболіває за історію і долю свого народу. Україна була багата такими подвижниками. Особливої системності національне подвижництво набуло в Галичині в ХІХ столітті і стало суспільним процесом із появою Наукового Товариства ім. Т. Шевченка і «Просвіти», завбачливо створених галицькими інтелектуалами.

Історично незабутня одержима праця галицьких будителів М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича, підхоплена наступними поколіннями сільської інтелігенції, таких як батько і син Устияновичі, А. Могильницький, О. Роздольський, В. Охримович, родина Озаркевичів, Рошкевичів та багато-багато інших.

Український романтизм ХІХ ст. через сферу вболівання за народно-традиційні здобутки більш системно і акцентовано формував політичні вимоги на соборницьке життя. Просвітницький рух, політичний романтизм створили підґрунтя для революційних визвольних виступів на початку ХХ століття.

Російсько-комуністична окупація жорстоко розправилася з національним романтизмом за Соборність, однак не знищила високих національних прагнень, оскільки ідея незалежності була у кожного українця в душі, а особливо у Галичині, де був створений Соборницький рух під проводом Степана Бандери.

Із заборонами і знищенням мережі «Просвіти» придушення визвольного повстанського руху, громадський національно-виховний процес змушений був поступитися нелегальному сімейно-родинному патріотичному вихованню. Проте і в такому поєднанні організованому кегебістському режимі проявлялися постаті, які при найменших можливостях прагнули розбудити національний інтерес, закласти віру.

Винятково вишуканим педагогом, одержимим національною ідеєю був вчитель історії Славської середньої школи, відомий учений-фольклорист, дослідник героїзму Української повстанської Армії і Бандерівського руху, старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, народний депутат Верховної Ради України третього скликання Григорій Дем'ян. Ідеологічно стерилізована радянська школа із зацькованими педагогами була позбавлена можливості привернути пізнавальну увагу учнів на справжню історію України, не вкладену в російське шовіністичне ложе. Із погляду сьогоденної доби можна стверджувати, що сміливих, відчайдушних педагогів було чимало. Але виховний і пізнавальний стиль вчителя Г. Дем'яна, на мою думку, був унікальний.

Отож предметом нашого дослідження є педагогічна праця Г. Дем'яна, спрямована на виховання молоді на засадах любові до рідного краю, його істо-

рії, яка до сьогодні належно ще не розкрита. Звідси випливає і *мета статті* — надолужити цю прогалину, з'ясувати напрями, форми та методи його педагогічної діяльності, визначити оточення, в якому він працював, дати оцінку його вчительської майстерності. Це і обумовлює *актуальність обраної нами теми*.

Хронологічні межі дослідження — середина ХХ — початок ХХІ століття, час життя і творчої діяльності Вчителя.

Основна частина. Це задовго до безпосередньої зустрічі з Г. Дем'яном, я, учень 6-го класу, засвоював пізнавальні навички, так би мовити, транзитом через мого брата Михайла, який уже навчався у Славській школі.

Досить швидко увібрав настанови, які полягали у самодисципліні не лише в побуті, але й у ставленні до батьків, родини і, щонайбільше, у вивченні історії й культури рідного краю. Опановане від брата навчання стало моїм життєвим кредом, що тільки високоосвічена, обізнана людина може організувати і своє життя і допомогти своєму народу.

Дивуюся, що ще тоді, не розуміючи, що таке народ, обурення за його недолю через москалів стихійно запало в мою душу. Виховна педагогіка Г. Дем'яна була активною. Уже у 7—8 класах він стежив за своїм мовленням, щоб не осоромитись перед братом за допущене вживання російського слова чи фрази, бо ж тоді активно насаджувався суржик як елемент імперської російської політики. Уже тоді я почав діяти матусю, щоб більше почути місцевих легенд, бувальщин, яких вона знала, як кажуть, без числа. Почув багато цікавого про Бандерівський рух, зокрема участь у ньому нашої родини. Це були лишень завуальовані штрихи, але були.

У 9-му класі Славської школи я з нетерпінням чекав на зустріч з Вчителем. Урок історії розпочався, як звикло, але далі подача матеріалу мене захопила. Не пам'ятаю, про що йшлося, але сталося суттєвіше. Я впізнав і довірився Вчителю, про якого знав від брата Михайла. Із сьогоднішнього бачення можна оцінювати особливий дар і методику викладання історії, а тоді я на підсвідомому рівні переймався історичними подіями, фактами, а найсуттєвіше — висновками і узагальненнями.

Згодом мені і моїм однодумцям стануть зрозумілими підсилені акценти, коли йтиметься про визволь-

ні війни інших народів. А з яким запалом і піднесенням оповідалось про козацькі звитяги, княжі походи чи повстання Кармелюка, Довбуша. З повагою говорилося про процес творення української культури у всіх її проявах — традиціях, літературі, філософії, малярстві, архітектурі тощо. Це нікому не нав'язувалося, але більшість учнів намагались цілковито освоїти цей матеріал і саме в такій інтерпретації. Згодом ми навчимося вбирати потрібне з інтонації і наголосів Вчителя.

Г. Дем'ян був невтомним. Для повнішого запам'ятовування він проводив безліч вікторин: з української історії, культури і краєзнавства, з питань літератури, з малярської культури, з народно-традиційних набутоків. Участь учнів була винятково великою, що дратувало ідеологічного цербера школи, завуча, того, хто «дарував» нам радянську владу і світле майбутнє. Пригадую, з якою наполегливістю учні масово шукали в бібліотеці інформацію про українських художників, письменників, гетьманів.

Щоб більше солідаризувати, організувати у певну структуру нестримну юнь, Г. Дем'ян запропонував таку форму, як краєзнавчі гуртки. Практично у такий спосіб Вчитель майже легалізував заборонені московським урядом пластунацькі структури.

Зараз дивуємося винахідливості і сміливості Г. Дем'яна. Ми фактично займалися за пластунацькими виховними принципами і настановами. Завуальовуючись якимось радянським гаслом, у краєзнавчих гуртках вивчали свої традиції, записувався фольклор, легенди, перекази свого краю, пізнавали місцеву флору і фауну тощо. Кількаденні гірські походи стали традиційними, під час яких гартувались дух і тіло молодих людей. Мандрівки до перлини Карпат Синевирського озера, чи на полонину Боржава, а навіть на Говерлу. Неодмінним елементом цих походів були краєзнавчі конкурси, літературні вечірки при ватрі. Згадувались прозові чи поетичні рядки про місця, якими мандрували. Піднімаючись на Говерлу, кожен декламував:

*Говерло, Говерло! Красо моя любя!
Недаром Петрос зачісує чуба,
На тебе закохано, вірно гледить.*

Сьогодні дивуєшся, як вишукано і цілеспрямовано віднаходив Г. Дем'ян різноманітні форми, щоб любов до Батьківщини стала святою. Організувавши спортивні секції з туристичного багатоборства і

орієнтування на місцевості, викликав небувалий молодечий ентузіазм до цієї справи. Разом з учителем опанували майстерність туристичної техніки і орієнтування. Ми настільки володіли цим видом спорту, що нам під силу були виборення чемпіонських місць не лише обласних, але республіканських злетів. Коли нам вдалося випередити дорослі збірні команди України і Молдови, то ті з обуренням і здивуванням вигукнули: «Що вони, на крилах летіли, чи що?» Так, ми летіли на крилах із своїм Учителем. Чемпіонські місця давали нам можливість здійснювати автобусні поїздки по Україні. Курсуючи Шевченківськими місцями, незабутньою стала багатоденна поїздка до Канева з нагоди 150-річчя з дня народження Кобзаря.

Г. Дем'ян виховував нас за пластунською програмою: «Сильно! Красно! Обережно! Бистро!». Не декламувалось, а розумілось, що найвищими цінностями мали стати для нас Бог і Україна. Для більшості його учнів, а, можливо, і для всіх, Бог і Україна стали найвищими цінностями, а Соборність — метою.

Здруженість і довіра учнів Г. Дем'яна гартувалась і випробовувалась поміж самими учнями. Важливо було скерувати нас у гідне морально-етичне русло, давши зрозуміти сенс життя. Прикладом може бути той факт, що Вчитель нам давав читати заборонену літературу про Б. Лепкого, М. Грушевського, Ю. Липу, С. Петлюру, С. Бандеру та про багато інших діячів української політики. Читали ми ці книги все-таки крадькома: то в гуртожитку, пропускаючи деякі уроки, то накладаючи інші обкладинки, то беручи на неділю додому.

Таких здружених нас було кілька десятків. Поза дозволом Вчителя ми самі вдавались інколи до небезпечних витівок. На добре проглядуваній великій території поблизу туртабору «Полонина» з молодих смерічок насадили форму серпа і молота, заклавши природний парк радянської слави. Дуже було стривожене районне КГБ, міліція, партійні структури, що хтось посміє зруйнувати «радянську славу», вирвавши усе насадження. Нам було незручно, що жорстоко повелися із саджанцями, зате серп і молот не вкоренилися у Нашу Землю, у наше національне єство.

Підготували великі урочистості з нагоди прийняття у комсомол. За протоколом прибуло багато чи-

новних гостей, і всі не могли збагнути, як урочистий стіл був цілком залитий чорнилом, що аж скапувало на підлогу.

А як ми застерігались від русизмів. Був запроваджений інститут покарання — штраф. Г. Дем'ян наче того не помічав і про подібні ситуації з нами не обмовився ані словом. Ми переживали, що усі церберські служби підозрювали у цьому Вчителя.

Зовсім не вимушено нас було залучено до збирацької праці. Раз по разу оголошувався конкурс на збір фольклорних матеріалів від батьків, родини, фольклор села тощо. Були і тематичні конкурси — легенди про опришків, легенди про мікротопоніми, легенди про походження сіл.

Пригадую, що від мами записав багато балад. Не думаю, що це був якісний запис, але він виявив маму як щедрого носія фольклору. Чи один раз Г. Дем'ян буде розпитувати і нотувати з маминих уст фольклор і подасть до друку у багатьох фольклорних збірниках. Та ще один вихованець Вчителя, мій односельчанин В. Сокіл зафіксує чимало народнопісенного багатства і видасть збірник «Фольклорні матеріали з отчого краю».

Зустрічі з відомими українськими постатями були незабутніми, проходили надзвичайно зворушливо і емоційно. Досі пам'ятаю педагогічні настанови і розповідь письменника Б. Антоненка-Давидовича, воєнничого борця за українське слово навіть у радянські часи, чи вченого-слависта Пушкаря та багато інших діячів науки і культури.

Висновки. Г. Дем'ян, як можна образно висловитись, тоді організував фронт боротьби за українське юнацтво, сміливо залучивши до нього здебільшого небезпечні методи виховання, щиро і талановито. Ця ширість і одержимість була всесильною, захопила молодь і бісила владу, яка стала безсилою перед Вчителем. Він переміг, бо безмежно любив свій край, Україну, понад своє життя! Це справді «Учитель від Бога». Г. Дем'ян здобув собі величезної поваги серед своїх учнів, в чому немає йому рівних.

Зерна науки, посіяні Вчителем, проросли цінними плодами. Його вихованці — науковці, вчені державного рівня, а головне — порядні громадяни України.

І з наголи 90-ліття від дня народження Вчителя складають Йому щирий глибокий вінок шани.